

CHALDAISMO BIBLICO.

EXARAVIT ILLAM

CELESTISSIMO ATQUE ILLUSTRISSIMO
COMITI AC DOMINO

HENRICO COMITI

DE RYAN

BI. MAJESTATIS CAES. AUSTRIAE
MAGISTRI ACADEMICI
MAXIMO

IN ACADEMIA TENESSE ADVENTA
ET BE REGIMINE AC SACRAMENTO ECCO
STRENUSSIMI PRINCIPIS NOSTRI

ACCERTO
GRATULATUR EST
FRIDERICO PRINCEPS

CAUSAM MAGISTRATU ET ACADEMIAE TENESSE

RAM ORDINIS ACADEMIAE

IMPACTU COLUMBII N. A. E. NON PONTIS

ALITERIS TENEMANIANIS

1777

CELSISSIME ATQVE ILLVSTRIS-
SIME COMES
MAECENAS ET DOMINE
GRATIOSISSIME!

Laetissimus TVVS atque Splendidissimus
ad academiam et urbem nostram aduen-
tus simulac mihi innotuit, tantum abest
vt animo indifferenti manere potuerim, vt de
publica potius laetitia, quae ad omnia huius
musarum sedis membra exinde redundauit,
maximo gaudio participauerim. Istud proinde
vt publice nunc declarem, et gratulationem
hanc qualemcumque oculis TVIS submississi-
me subiicerem, ea qua tota TE eruditorum
cohors colit ac veneratur, pietas voluit, ius-
sit. Sed si in conspectum eorum, quos re-
bus humanis diuina praefecit prouidentia,
tanto quisque timidius audet venire, quanto
magis tenuitatem suam tam sublimi fastigio
imparem reformidat: ego certe non possum,

A 2

quin

quin aliquo timore afficiar, dum ad TE, COMES ILLVSTRISIME, exile hoc scriptum oblaturus accedo. Noui enim singularem TVAM in diiudicandis doctiorum laboribus perspicacitatem, acutissimum TVVM iudicium; noui imbecillitatem meam, quae intra tam exiguum temporis spatium nihil ad spectu TVO dignum proferre potuit. Attamen summa TVA, quam admirantur omnes, clementia sperare me iubet, fore, vt istud, quod capere ausus sum, consilium in temeritatis inconsideratae suspensionem non sis vocaturus. Me enim haud fugit quod in maximo TVO, quo corruscas, splendore tantum praestes gratia et facilitate, quantum sapientia et prudentia excellis. Admirabilibus igitur hisce atque tantis tanto viro dignis virtutibus fretus ad TE, MAECENAS ILLVSTRISIME, appropinquare audeo, sacrum istum, quem veneratio TVA meae timiditati incussit, horrorem deponens, et exiguum hocce scriptum gratulabundus offero. Eo magis autem in clementia TVA incomparabili

bili mihi quaero refugium, quo magis intel-
ligo, leuiorem hanc tractationem nec verbo-
rum pondere, nec rerum grauitate aut amoe-
nitate, meo respondere conatui. Per eam igitur
supplex TE oro, vt audaciae meae vltra li-
mites forsitan proflienti benignissime condo-
nes, et voluntatem magis quam laborem
ipsum respicias. Deus T. O. M. qui in tanto
fastigio tantas virtutes, in capiendis consiliis
prudentiam, in fuscipiendis constantiam, in
exsequendis felicitatem, TIBI concessit, qui
curam publicae terrarum nostrarum salutis
per SERENISSIMUM TVTOREM nostrum
TIBI demandauit, iubeat TE omnibus pro-
speritatis generibus in extremam vsque pla-
cidamque senectutem esse florentissimum,
omnemque e contrario factorum iniuriam et
inimicos fortunae impetus a TE TVISque
remoueat, amoliat atque propulset. Con-
seruet TE in SERENISSIMI TVTORIS pa-
riter ac SERENISSIMI PRINCIPIS HAE-
REDITARII, deliciarum nostrarum, volupta-
tem, et in terrarum Isenacensium et reipublicae

in primis litterariae vtilitatem, quam diutissime
saluum, fospitem atque incolumem. Et tan-
dem immortalium meritorum gloria in his
terrīs cumulatissimum TE ad beatissimam
euehat ac traducat immortalitatem. Sic piis
voueo precibus, et in ista, qua tantum co-
mitem et Maecenatem prosequi fas est, pie-
tate venerabundus adquiesco

CELSISSIMI ATQVE ILLVSTRISSIMI
NOMINIS TVI

cultor deuotissimus

IOAN. FRID. HIRT.

§. I.

Quaenam hunc scribendi et emittendi laborem mihi suppeditata fuerit occasio, ex praemissa epistola dedicatoria et gratulatoria facile poterit perspicui. Equidem non dubito, fore plerosque, qui scriptum hocce philologicum occasione ista ac tanto comite non satis dignum iudicent; sed mirari forsitan ex parte desinent, si istis significauero, quod mihi in rebus philologicis iam desudanti, et praelectionibus academicis oppresso consilium gratulandi in mentem venerit. Perbreue huic labori spatium relictum non permisit, ut multum temporis in eligendo argumento aptiori, et scribendi genere praestantiori, consumerem; sed prima ferme quaeuis, si dicendum quod res sit, nec tamen ab instituto plane aliena materia, tanquam optima adripienda erat. Hebdomade praeterita in collegio quodam, explicandae accentuum Ebraicorum doctrinae destinato, adplicationem praeceptorum grammaticae pariter atque accentuationis sacrae in loco Ieremiae Chaldaice exarato auditoribus meis carissimis ostendi.

di. Continetur ibi, quod omnes norunt, publica vatis sacri adhortatio ad populum Iudaicum. Praeparat enim diuinus doctor Iudaeos, quibus captiuitas Babylonica imminabat, ad responfionem Chaldaeis ad idololatriam ipsos pellecturis Chaldaice dandam, prout infra vberius demonstrabitur. Instans Illustrissimi nostri gubernatoris aduentus hac hebdomade mihi significatus publicam ad summum gaudium excitationem postulabat. Mecum boni omnes ad publicum illudque iustissimum iubilum exhortandi sunt. Maximo pietatis cultu tantus patriae director erit prosequendus. Sic exhortatio ad rem plane diuersam, tempore calamitoso Iudaeis obseruandam, exhortationem ad rem laetissimam in diebus felicissimis, reuocauit mihi in animum, ansamque ac stimulum laetitiam publice testandi dedit. Haec mei scripti fuit ratio. Cui ista non placet, veniam calamo meo festinanti donet, simulque perpendat, me futurum esse felicissimum, si modo conatus mei CELSISSIMO COMITI, in cuius honorem scribo, non plane displicebunt.

§. II.

Vt vero lector beneuolus quicunque ordinem tractationis meae ab initio statim sciret, istum nunc indicare lubet. De Chaldaismo Ieremiae nimirum locuturus ita rem institui, ut duabus labor meus absoluaetur sectionibus. In sectione I. de Chaldaismo biblico generatim quaedam proferentur; In sectione II. autem de Chaldaismo Ieremiae speciatim agetur; pericopam istam explicabo, et falsas interpretationes interpunctiones indicabo ac remouebo. Eo magis vero hoc prophetae comma Chaldaicum peculiarem mereri tractationem credidi, quo magis, quantum ego quidem noui, nemo adhuc veram istius interpunctionem et versionem accentibus satis conuenientem suppeditauit. Nouam igitur meam translationem adiciam et probabo, eamque aequo lectorum iudicio trado atque commendo.

Sectio I.

SECTIO I.

DE CHALDAISMO BIBLICO

GENERATIM

§. III.

Quod in nouo testamento Graeco aliquot dentur Chaldaeo-Syriacini, siue singulas voces, siue integras locutiones, spectes, nemo facile negare poterit *). In Ebraeo etiam codice non solum hic et illic vocabula Chaldaica **) deprehenduntur, sed integrae quoque pericopae, quae Chaldaismum biblicum efficiunt. Sunt vero loca ista, quae Chaldaismum biblicum constituunt, Ier. X. 11. Dan. II. 4-VII. fin. Efr. IV, 8.-VI. 18. et VII. 12-26. ***)

§. IV.

* Conf. GLASSIUS in Philolog. sacra Lib. I. Traët. IV. sect. II. Can. 34. p. 329. sq. RVMPAEVS in comment. critica ad libros noui testamenti in genere §. 25. p. 67.

** Refert ista post BARTHOL. MAYERVM in Philol. sac. P. I. Cap. 2. seq. ABRAH. CALOVIUS in crit. sac. p. 320. seq. et IOH. GOTTL. CARPZOVIVS in critica sac. P. I. Sect. 8. §. 12. p. 275. Sed quia MAYERVS nimis multiplicauit eadem, totumque vetus testamentum Chaldaismis inspersum, occultaque quadam ratione spiritum sanctum Chaldaismo esse delectatum pronunciauit, eum haud immerito in quibusdam taxauit AVGVST. PFEIFFERVS in critica sac. Cap. III. Qu. 5. p. 42. sq. et recte monuit, non protinus voces Chaldaicas esse, quae ex lingua Chaldaica illustrari possunt, sed ex Ebraismo potius in Chaldaismum

transiisse, non obstante eo, quod nunc in monumentis Ebraicis rariores in Chaldaicis frequentiores sunt. Qua in re eundem etiam sequitur laudatus CARPZOVIVS I. c. p. 200. qui discrimen, inquit, haud exiguum statuimus inter voces pure Chaldaicas vel Aramaicas, et inter eas, quae ex Hebraico idiomate, ceu primigenio, in deriuatum inde Chaldaismum translatae, ibidemque diutius asseruatae fuerunt. Negamus enim, protinus Chaldaica esse, quae ex Chaldaismo illustrari possunt, v. g. שֶׁשֶׁשׁ sol, Ebraicum est, radicem autem superstitem inuenit in lingua Aramaica, שֶׁשֶׁשׁ feruuit, ministravit.

*** neminem proinde detineant errata typographica, ab aliis auctoribus doctissimis in enarrandis locis illis commissæ, quae indicata sunt

B

in

§. IV.

De lingua in qua loca haec quae Chaldaismi biblici nomine veniunt, exarata sunt, quaestio mouetur, an pro lingua Ebraica dialecto haberi ista debeat? Non conueniunt quidem haec de re omnes inter se philologi; *) sed in logomachiam tota eorum controversia abit. Optime enim cum REEPIFFERO quaestio ista resoluitur, si inter dialectum late sumtam et inter dialectum stricte talem distinguimus. Per dialectum late acceptam intelligitur lingua cognata siue confinis. Et pro hac notione ob fundamentalem consensum et immediatum ortum lingua Chaldaica in locis istis adhibita dialectus Ebraicae linguae vocari poterit. Sin autem per dialectum stricte sumtam intelligimus modum loquendi diuersarum prouinciarum eiusdem populi, eadem lingua vtentis, ex tribus rationibus negatur, Chaldaicam linguam ab Ebraica ad modum dialecti tantum differre. **)

§. V.

Lingua haec Chaldaica, in qua loca ista Chaldaismi biblici constituentia consignata sunt, vocatur etiam *Aramaica*. * *)

Sicut

in Dissert. nostra Philosophico-critica de parenthesi et generatim, et speciatim sacra, Ienae, 1745. defensa §. XVII. Schol. p. 18.

* Sic enim inter alios v. g. CHRIST. RAVIVS in Dissert. de Dudaïm p. 29. et 47. et de lin. orthogr. et analog. Ebr. asserit, linguam Chaldaicam esse tantum Ebraicae dialectum; e contrario BRIAN. WALTON in Proleg. XII. n. 1. AVGVST. PFEIFFERVS in Crit. sacr. Cap. III. Quaest. 6. et IOH. HENR. HOTTINGERVS in Dissert. prooemial. Lex. Haem. linguam istam pro mera lingua Ebraicae dialecto agnoscere nolunt.

** nam. 1.) per linguam Ebrae-

am et Chaldaicam discreti fuerunt diuersi populi. 2) Ebraei et Chaldaei non intellexerunt se inuicem, prouti ex 2. Reg. 18, 26-27. et Dan. 1, 4. cognosci potest, cum tamen homines vnius linguae et diuersae dialecti se mutuo intelligant, vti Athenienses, Iones, Diores, Aeoles. 3) in dialectis talibus vocum et formationis diuersitas conuenientiae collata non est sensibilis. Non enim scribitur peculiaris Grammatica *Dorica*, vel *Ionica*, vel *Attica*, etc. sed praecipua differentiae capita communi inperguntur. vide AVG. PFEIFFER. l. c. p. 45.

** Dan. 2, 4. Esdr. 4, 7. conf.

IOH.

Sicut vero Aramaea lingua interdum ea accipitur latitudine, ut plures cognatas linguas et dialectos suo amplectatur ambitu, *) ita quoque linguae Chaldaicae tanquam speciei cui-dam sub Aramaea latius accepta comprehensae varias dialectos tribuunt philologi, **) ex quibus CELLARIO prae aliis nostrum praebemus consensum, qui in *Chaldaea* p. 15. quadruplicem constituit dialectum. Prima nimirum *targumica* simplex ex eius opinione est purissima omnium, ab Onkeloso et Ionathane prophetarum interprete usurpata. Secunda, quae *babylonica* vocatur, sanctissima quidem est, sed multum hebraizans, qua usus est Daniel et Elras. Tertia est *posteriorum paraphrastarum* dialectus, qui libros hagiographos, quos כְּתוּבִים Iudaei vocant, stilo Syriazanta transtulerunt, quibus accedit Targum Hierosolymitanum. Quarta quae *talmudica* dicitur, est omnium impurissima, quam frequens apocopa obscuriorem reddit. Vberius vero de dialectis linguae Chaldaicae laudatus iste CELLARIUS agit in Grammatica noua linguae Chaldaicae Cap. XI. p. 56. sqq.

§. VI.

Ad antiquitatem et originem Chaldaismi biblici quod attinet, negari non potest, ad sententiam periculosam et

B 2

abomi-

IOH. REINH. RVSI Dissert. de Abrahami euocatione ex Vr. Ienae 1715. defensa, et 1736. recusa p. 9.

et BRIAN. WALTON proleg. XIII. n. 3.

* Sic enim AVG. PFEIFFERVS l. c. Quaest. VII. p. 46. plerique, inquit, tres praecipuas linguae Aramaeae species, siue dialectos constituunt, *Babylonicam*, *Hierosolymitanam* et *Syrani*, quibus quarta *Samaritana* addi posset, qua conscripta est Pentateuchi versio, cuius ratio ex Morini et Castelli Gram. et Lexico perspicui potest. Conf. H V M P H R. PRIDEAUX Histor. Iud. T. V. p. 25. edit. Gall.

** Sic nimirum PFEIFFERVS l. c. post adductas tres linguae Aramaeae species de lingua Chaldaica siue Babylonica in specie pergit. „Babylonica porro vel *pura* est, et proxime ad Ebraismum accedit, qualis datur in Daniele et Esdra; vel *impura*, eaque vel minus talis in Targum Onkelosi in legem, et Ionathanis in Prophetas, vel *magis talis*, tum in Targum R. Ioseph Caeci in Hagiographa, et Pseudo-Ionathanis in legem, tum in Talmude Babylonico.

abominandam nonnullos inclinasse. Sic enim infauustus ille
 av. 9. v. 1. scripturae hostis WILH. WHISTON* eundem pro-
 fragmentis quibusdam residuis et documentis conatus, Iu-
 daeorum Ebraicum codicem corrumpendi et transmutandi
 habet. Quae integritati pandectarum sacrarum repugnans
 sententia facile refutari posset, nisi praeter alios S. Ven. CARV-
 ZOVIVS***) otium nobis hac in re fecisset. Nec melioris
 ferme notae est DAN. H. VETTER coniectura de Danielis
 Chaldaismo in specie, quae eo redit, ut librum totum
 Chaldaice primum in Chaldaea exaratum, et deinceps a
 Iudaeis reducibus in gratiam et utilitatem gentis suae in
 Ebraicam linguam translatum fuisse, asserat. (* *) sed quam-
 vis figmentum hoc Huetianum nullo plane digno sit assen-
 su, eidem tamen ex parte suffragatus est I. O. H. HENR.
 HEIDEGGERVS, (* *) quem ideo refutavit et eiusmodi con-
 iecturas recte reiecit HERM. WITSIVS †.) Cum sanioribus
 igitur philologis omnibus asserendum erit, pericopas illas,
 quae Chaldaicum biblicum efficiunt (§. III.), ab ipsis scri-
 ptoribus *Chaldaicis* lingua Chaldaica, haud sine ratione,
 fuisse consignatas.

§. VII.
 Quatenam vero sit ista ratio, cur pericopae quaedam
 a viris sacris Chaldaice sint scriptae, paucis nunc ostenden-
 dum

In libro, qui prodit 1722. inquit, *liber totus primo Chaldaice*
 suo Lond. et inscribitur an Essay, *scriptus est, auctore ipso Danie-*
 towards restoring the true Text of *le, et capita nonnulla potiora, in*
 the old Testament, en for vindica- *uiticinis consentientia, Hebraice a*
 ting the Citations made thence in *Iudaeis in patriam reducibus, con-*
 the new Testament. Propos. §. *uersa sunt: de quo tamen nil teme-*
 re affirmandum.

** In Critica sacr. P. I. Cap. V.
 Sect. VIII. p. 281. seqq.

*** Conf. eius Demonstr. Euan-
 gel. Prop. IV. de prophetia Dan. §. 7.
 p. 471.

*** Sic enim in Exercit. Bibl.
 Dissert. XI. §. 47. p. 387. forte etiam,

† In Miscell. sacr. Lib. II. Cap.
 XIX. §. 37. p. 256. Conf. laudata
 CARPZ QVIVS in Introduct. ad li-
 bros biblic. Vet. Testam. Part. III.
 §. 5. p. 248. seqq.

dum erit. Et eadem ex ipso locorum istorum, Chaldaicum biblicum constituentium, argumento optime, ni fallor, desumi poterit. In Ieremia minimum Cap. X, 11. suppeditatur Iudaeis responsio, quam Chaldaeis ad idololatricam sollicitantibus regerere debebant. Apud Efram Cap. IV, 8. - VI, 18. epistola Chaldaice ad Babyloniae regem Artachastae exarata, eiusque responsio, et nonnulla alia ad Chaldaeos et a Chaldaeis scripta atque historiae intexta, inveniuntur. Ac deinceps iterum Cap. VII, 12-26. epistola Artachastae ad Efram missa exhibetur. In Daniele Cap. II, 4. - VII. fin. Nebucadnezaris somnium cum interpretatione Danielis, gesta Belsazaris eiusque obitum, Darius porro gesta et coniectionem Danielis in foveam, atque tandem Vatis Sacri visionem, Persicum et Chaldaicum regnum concernentem, deprehendimus. Vnde patebit, verum esse illud, quod AVG. PFEIFFERVS in Crit. sac. Cap. III. Sect. I. §. 3. p. 28. tulit, iudicium: ea solum lingua Chaldaica a Spiritu sancto consignata esse, in quibus ea, quae cum Chaldaeis acta vel agenda sunt, recensentur *. Et exinde simul ratio perspicui poterit, cur loca mox nominata Chaldaice sint scripta. Si quis vero ulterius progredi et inquirere velit, cur Spiritui sancto visum fuerit praeter loca ista adhuc alia nonnulla Chaldaica per auctores ex eius inspiratione scribes stilo Biblico immiscere, illi satisfaciet laudatus CARPZOVIVS, qui in Critica sacra l. c. p. 281. plures huius rei rationes adfert. Fieri scilicet illud poterit a.) nonnunquam *kata mimeton*, vt ita prophetae nonnunquam ludificantur gentes ex lingua ipsis vernacula **. b.) *συγγειραι* vel cognitionem et vicinitatem, tum linguarum, tum regionum istarum *. c.) interdum ob materiam

B 3. *λογος* Testamenti

* Conf. CARPZOVIVS in Critica sac. Part. I. Cap. V. Sect. 3. p. 276. et ABRAHAM CALOVIVS in Crit. sac. Diatr. III. §. 8. p. 31.
 ** ysa. lxi. 14, 4. 25, 26. et xi. 41.

testatur, in singulas generationes linguas et voces, et idiotismos alterius linguae ex commercio cum gentibus, quibus haec fuit vernacula, venisse.

riam substratam, ut, cum de gentibus illis sermo est, apud quas haec lingua obtinebat, earum quoque idioma inspergatur. *). δ.) καὶ ἐξ ἧς, et honoris causa, ut sic Spiritus Dei hanc quoque linguam, a filio Dei olim in concionibus et miraculis adhibendam, honoret et sanctificaret. **) Quam rationem paullo aliter expressam vrgent etiam BARTH. MAYERS et Iudaeorum magistri *).

SECTIO. II. SPECIALIS

DE

COMMA IEREMIAE CHALDAICO.

§. VIII.

Comma Chaldaicum apud Ieremiam Cap. X, 11. obuium hoc est, כִּנְנָה | תַּחֲסֵרוּן | לְרֵי | אֱלֹהִים || רִי-שְׁמִי

וְהִקְנִי | לֵא | עֲבֹד || יִאֲבֹדוּ מִדְּעָנָה | וּמִדְּתַחֲתֹת שְׁמִי ||

et ex mea quidem sententia ita optime transfertur:

Sic dicatis illis, quod attinet ad deos qui coelum et terram non fecerunt; peribunt e terra et e locis sub coelo illi.

Hocque prophetae effatum si vberius exponi debet, sequenti illud fieri poterit modo, ut connexionem huius pericopae

ostend-

* et haec ratio in Daniele in primis etiam quadrat. Recte enim et nerveose FRID. SPANHEMVS iun. in Hist. Eccl. V. T. Tom. I. opp. fol. 404. vsus Daniel inquit, lingua Chaldaica, quia de rebus Chaldaeorum, ut testes essent veritatis, ac de rebus suis conuincerentur, sermo est.

** Quod enim Saluator noster sanctissimus in carne manifestatus non Syriaca lingua, ut plurimi pu-

rant, sed Chaldaica potius vsus fuerit, probat b. DANZIG, noster in praefatio Adit. Syriae reclus. praemissa.

** MAYERI verba ad §. 3. iam sunt prolata. Quod vero Iudaeorum magistri asserant, Chaldaica in codice Ebraeo esse honoris causa inspersa, ne vilipendatur lingua Chaldaica, cognosci potest ex Breschich Rabba Sect. 74.

ostendam, et exinde rationem, cur Chaldaice conscripta sit, determinem; versionem hic suppeditatam vindicem, ipsiusque dicti explicationem addam; atque fallas tandem eius interpolationes remoueam.

IX.

Chaldaeus paraphrastes comma nostrum esse epistolam ad primores exsulum in Babylonia missam putauit, ideoque illud hac ratione expressit, דנה פרשנן אגרתא דשלח ירמיה נביא לות שאר סבי גלותא דא בבל ואם ימרון לכון עממא דאתון ביניהון פרחו למעותא בית ישראל כרון תתיכון וכרון תימרון מעו דאתון פרחו לחון טעו חלית כהון צורח אנון מן שמיא לא יכלין לאחתא מטרא ומן ארעא לא יכלין לצמחא פרון אנון ופלחיתון ייברו מארעא וישתצון מן: *boc est exemplar epistolae, quam misit Ieremias propheta ad residuos seniores captiui populi in Babylonia. Si nimirum dixerint vobis populi inter quos estis, colite idola o domus Israel; ita respondeatis et dicatis illis, idola, quae vos colitis, sunt idola in quibus non est utilitas ulla, de coelo non possunt deducere pluuiam, et ex terra non possunt producere fructus; ipsa et cultores eorum peribunt e terra et destruentur ex locis infra coelos hosce existentibus. Et hac in re eundem quoque sequuntur R. SALOMO BEN MELECH*)* et

*) Sic enim in commentario eius qui Micbal Iopbi dicitur, ad h. l. fol. 113. col. 2. a. ad voces דנה אגרת תאמרון להם היא ששלח ירמיה ליכניה וגלותו כגולה כבלה להשיב לכשרים ארמית חשוכה אם אומרים להם לעבור עכנורה זרה ומה שאמר כדנה תאמרון

להם שהוא אזהרה לישראל גם כן ברשון ארמי כרי שלא לחלוק בפסוק שיהיה הציו עבתי וחציו ארמי ואמר להם כמם כי פעמים יבוא כן כמם כמו שנמצא בעזרא וכן אמרון להם אף על פי שבדוכ יבוא: כנון: i. e. epistola ista fuit, quam misit Ieremias ad Iechoniam (re-gem).

et R. SALOM. IARCHI, *) quibus ex parte adnumerandus est, R. DAV. KIMCHI **) Sed nemo facile rem accuratius perpendens, verbis istis integram effici epistolam, asseret, adeoque pro hypothesis ista assumendum foret, quod residua capitis decimi commata a propheta simul ad populum in Babelen missa et Chaldaice concepta fuissent: id quod rei ipsi et codicibus omnibus repugnat. Accedit quod ipsa prophetiarum series doceat, haec verba a Ieremia ad Iudaeos in captiuitatem abducendos in antecessum dicta fuisse, ut tunc praecipue eadem usurparentur, cum inter idololatrias viuendum esset. Iste igitur ordo, quo omnia bene coharebunt, statim erit suppeditandus.

§. X.

In capite praecedente vates sacer captiuitatem Babylonicam Iudaeis denunciat, eiusque grauitatem indicat. Capite decimo iam populum istum in captiuitatem abducendum ab idololatria Babylonica et studio gentiles ibi habitantes

gem), et captiuum eius populum in captiuitate Babylonica, vident Chaldaeis responsum Aramice, si inuitarent ipsos ad exercendum cultum idololatricum. Quod vero verba ista ita dicatis ipsis, quae admonitionem ad Israelitas constituunt, etiam lingua Chaldaica prolata sint, factum est, ne diuideretur versus, ut dimidium vnum fuerit Ebraicum, alterum vero Chaldaicum. Porro dicitur cum Mem, sicut interdum ita vox illa cum Mem occurrere solet v. g. in Esra (Cap. 3, 3.) כן אמרו להם, licet alias deprehendatur eum Num.

* Conf. eius commentar. ad h. l. ubi ad verba כרנה תאמרן legimus: אגרת היא ששלח ירמיה

לכנניה ויהויה בנולה לחשים
לכשרים אנמית השוכה אם
אומרים להם לעבור עז:
haec est epistola, quam misit Ieremias ad Iechoniam et exules, qui in captiuitate cum ipso erant, ut responsum Chaldaeis darent Chaldaice, si irritare vellent eos ut cohererent idola.

**) ponit nimirum in Commentar. suo ad h. l. ap. BVX T ORF. fol. 53. col. 1. loco אמר אגרת vocem אגרת, et non nominat Iechoniam, ad quem epistola fuerit missa, sed generatim tantum captiuos Babyloniae nominat. In reliquis conuenit cum R. SAL. BEN MELECH, ita ut verba eius adponere sit superfluum.

mate nostro responsio suggeritur, qua idololatrias ad idolorum cultum sollicitantes excipere debeant. Tradit proinde illis formulam ipsam, qua in responsione Chaldaeis danda uti deberent. Cum igitur Iudaei in captiuitate existentes ad Chaldaeos non nisi Chaldaice loqui potuerint, Chaldaice etiam illis hanc responsionis formulam propheta suppeditat, ipsosque simul Chaldaice alloquitur. Atque sic non opus est, ut cum MENOCHIO asseramus, Ieremiam irrisorie lingua Chaldaica haec protulisse *) Nec cum SANCTIO prouerbialem locutionem **) fingere, aut cum ABARBANELE sine ratione assumere debemus, prophetam hic uti verbis alias ipsi usitatis, quippe quae ad obiciendum gentilibus in ore eius semper fuerint. **) Sed quae R. DAV. KIMCHI circa quaestionem, cur in suppeditanda responsione Chaldaica vates noster Iudaeos quoque Chaldaice adloquatur, monet, tolerabiliora sunt **)

Schol.

*) Equidem negare nolo, quod scribit: *solemus enim, cum aliquem irridemus, illius idioma usurpare, praefertim si barbarum sit*, conf. §. VII, a. Sed in prophetam nostrum Iudaeorum statum lamentabilem maximo luctu deplorantem (Cap. IX, 1.) non conuenit, ut ad eos hoc loco irrisorie scribat.

**) Recte enim ad hanc coniecturam iam regeffit SCHMIDIVS, l. c. p. 416. *non video, quomodo Iudaei in terra Israel, in qua Ieremias semper fuit, habuerint prouerbia Chaldaica.*

*) Postquam nimirum Abarbanel in Commentar. suo ad verba commatis nostri Iereminiani verba ex Targum Ionathanis adduxit, et monuit, omnes exinde hausisse interpretes, quod propheta haec ad populum in captiuitate Babylonica

constitutum miserit, quodque linguam Aramaeam ideo adhibuerit, quia alias populus, ad quem sermo directus erat, ista non intelligisset, pergit tandem et fol. 109. col. 2. b.

scribit זכר זה כלשון ארמי מפני שהיה זה מרגלא בפומיה של ירמיהו שהיה טוען הטען הזאת לחכמי הגוים המאמינים בכחות השמים: i. e. adducit hoc in lingua Aramica, quia usitatum istud erat in ore Ieremiae, ut faceret hanc obiectionem sapientibus gentium, quae credunt in virtutes coelorum.

**) Ita nimirum hac de re in Comment. suo ad h. l. scribit, ומה שאמר כרגה האמרון להם שהוא אזהרה להם לישראל נגם

Schol. Suppeditata dicti nostri connexione, et exinde derivata ratione cur Chaldaice illud expressum sit, pro ordine nobis praescripto ad defensionem versionis nouae §o. VIII. allatae progrediendum erit. Ostendam igitur primo in §. XII. quod translatio ista idiotismi linguae Chaldaicae respondeat, et ita institui possit, deinceps vero etiam in §. XIII. probabo, quod indoli accentuum textui sacro adpositorum respondeat, et admitti debeat.

§. XII.

Vox prima כונה est pronomen demonstratiuum communis generis (§. XXXVI, II. Gram. DANZII) cum praefixo כ, adeoque verti potest *secundum hoc* (§. CL. et §. II. Interpr. *), siue, quod idem est, *sic, ita*. Vox secunda תאמר est 2da persona Futuri in peal, et per praesens coniunctiui vel per imperativum exprimi potest (§. LIII, II. Interpr.). Vox quarta אלהי dii, nude posita, restringi potest per quoad siue quod attinet ad (§. CLXXX. Interpr.). Vox yndecima תחת respondet Ebraeorum particulae תחת, et quia alia particula, scil. מן, eidem est praeposita, nominis vsum induit (§. XCI, I. Interpr.) et significat partem vel locum inferiorem (§. CXXI, III. Interpr.). Cum igitur locus inferior coelorum sit locus sub coelis positus, siue locus qui est sub coelo (§. XXII. Interpr.); voces תחת מן- תחת שמיא recte vertuntur *e loco vel locis qui sunt sub coelo*.

C 2

His

גם כן בלשון ארמי כד
שלא לחלוק בפסוק שיהיה
חציו עברי וחציו ארמי:
et quod verba haec כונה
תאמרון לתום
scil. Israelitis admonitio quaedam
esse debent, in lingua Aramaea
protulerit, ideo factum est, ne di-
uisio in versu facienda esset, ita vt

pars vna Ebraica et altera pars Chal-
daica fuerit. Eandem rationem
protulisse R. SAL. BEN. ME-
LECH ex nota *) ad §. IX. cognosci
potest.

*) semel hic notasse sufficiat,
quod in toto paragrapho per in-
terpr. semper intelligam b. DAN-
ZII nostri תרגומן siue Interpre-
tis Ebraeo-Chaldaei Synopsin.

His igitur suppositis, facile perspicui poterit, quod versio nostra latina §. VIII. suppeditata idiotilimis linguae Ebraeo-Chaldaicae respondeat.

§. XIII.

Quod vero ad consecutionem accentuum attinet, quilibet accentuationis peritus facile concedet, quod Athnach maximam intra versum constituat distinctionem, et quod in ditione Athnachi per subdistinctium eius *denuo minorem* Sakeph katon, maxima rursus distinctio facienda sit in voce **וְהָיָה**, prouti per multitudinem linearum more consueto indicauimus (§. VIII.). Hinc vi accentuum in tres diuiditur partes comma nostrum, quarum prima exhibet propositionem *ita dicatis illis*, secunda et tertia autem efficiunt periodum compositam ex antecedente et consequente constantem, ita vt. antecedens siue *πεποισιν* sit, quod attinet ad Deos qui coelum et terram non fecerunt, consequens vero siue *αποδοσιν* peribunt e terra et e locis sub coelo illi. Quoniam vero hac ratione secunda et tertia pars commatis nostri, vnicam efficiunt periodum, adeoque magis inter se cohaerent, quam propositio prima cum parte secunda *πεποισιν* nouae periodi constituyente; multi forsitan putabunt, quod pro hac propositionum relatione maxima intra versum distinctio in fine propositionis primae fieri, adeoque Athnach in voce **וְהָיָה** adhiberi debuerit. Sed notet lector beneuolus, illud ideo non esse factum, quia prima propositio signum dicti **וְהָיָה** continet, prouti in Systemate accentuationis (§. XLVI. 3.) probaui *). Atque sic in voce **וְהָיָה** distinctio

*) Quia nimirum accentus distinctius est signum attentionis detinendae (vide Systema nostrum accentuationis §. VIII.), maior ibi distinctio debet adhiberi ubi cum attentione nostra magis subsistimus. Cum igitur circa propo-

tionem, in qua est signum dicti v. g. **וְהָיָה**, non diu subsistimus cum attentione nostra, sed statim ipsum effectum expectamus (per Experient.); hac ex parte orientales sunt accuratiores occidentalibus, quod post propositionem signum digni

finctio quaedam in latina versione exprimenda est, siue illud more apud plurimos recepto per colon, siue, quod melius est, per nudum comma fiat, dum Athnach in voce עברו adparens maior est quam sakeph katon in voce להו. Et quia Athnach ordinarie non nisi in fine propositionis cuiusdam aut in fine membri cuiusdam periodi compositae adhibetur; *) verba ista אלהים לא עשו ואלהים לא עשו totum quoddam periodi membrum constituere et semicolo notari debent. Ideoque vertenda sunt haec verba, quod attinet ad Deos qui coelum et terram non fecerunt. Atque sic versionis nostrae supra allatae (§. VIII.), eiusque interpunctionis, veritas satis superque patet.

Schol. Si quis vero post primam propositionem, licet ibi distinctio maxima non sit, more occidentalibus consueto ponere velit colon; tunc versus noster hisce posset interpunctionibus notari, Sic dicatis illis: quod attinet ad Deos, qui coelum et terram non fecerunt; peribunt e terra et locis sub coelo existentibus illi. Quemcumque interpungendi modum aliquis eligere velit, utroque tamen casu concedere debet, quod vi accentuum voces posteriores, ab אלהים vsque ad finem, periodum compositam constituent, in cuius membro primo nominatiuus apud Chaldaeos hude positus per quod vel quod attinet ad restringi, ipsumque illud membrum transferri debeat, quod attinet ad Deos qui coelum et terram non fecerunt. Itemque simul patebit, quod utroque casu pronomen אלהים tanquam vox ultima non abundet, nec magnam difficultatem inuehat. Sicut enim nec in Latina nec in Germanica lingua pronomen commode omitti potest, sed utrobique recte exprimitur, v. g. germanice, was die Götter, welche Himmel und Erden nicht gemacht haben, anbelanger; so werden SIE von der Erde und von den Oertern unter dem

digni continentem non tantam distinctionem, quam post propositionem sequentem, adhibeant.

*) conf. Systema accent. cit. §. XLVII. M. VI. Schol. 2. a. p. 39.

dem Himmel verdilget werden; ita quoque in lingua Chaldaica pronomen istud in apodofi recte adhibetur.

§. XIV.

Plenus commatis nostri sensus ex antecedentibus nunc poterit perspicui, si duo tantum adhuc adiunxerimus momenta. Deos qui coelum et terram non fecerunt, vero Deo, qui est creator vniuersi et causa prima omnium rerum, opponit propheta, et per illos intelligit idola gentilium, quorum cultum Israelitae imitari non debebant. Atque per hunc characterem a creatione huius vniuersi desumptam in aliis etiam Scripturae locis Deus verus et vnicus ab idolis tanquam diis fictitiis distinguitur. Vide Ies. XL, 26. Psalm. XCVI, 5. addeque etiam Psalm. CXLVI, 6. Actor. XIV, 15. XVII, 25. Apocal. XIV, 7. *) Vnica proinde vox יְהוָה a Rad. נָחַר *perit*, quandam adhuc exigit illustrationem. Monebimus igitur aliquid tam circa formationem vocis istius, quam circa eius significatum. Quod ad formationem eius attinet, *patach* sub littera *Beth* aliquam nonnullis difficultatem creare videtur. Si sub נ extaret chateph patach h. m. יְהוָה in voce hac formam mixtam ex praeterito et futuro adsumerem (§. XLII. obs. 3. Gram. DANZ.), eamque verterem, illi iam perierunt et in posterum quoque alii peribunt (§. LXIV. Interpr.). Sed solius patachi sub ב praesentia nondum causa sufficiens mixtam formam adsumendi est. Recte proinde dicitur, יְהוָה esse 3. personam plur. masc. Futuri in Peal, ex cuius forma ordinaria יִקְטֹלוּ oritur יְהוָה coll. §. XLVI, I. obs. 1. β. N. Gram. cit. Sin autem hoc loco ; in fine tanquam littera paragogica non adhibetur, licet ordinarie in personis per ו et ו crescentibus adponatur (§. XLI, II. obs. 2. γ. Gram. cit.), tunc ad vocem nostram formandam adsumi-

*) Vnde illud forsitan ortum est dictum, quod etiam inter Graecos quosdam est, qui praeter unum De-

um, se Deum dicit, mundum alterum faciat conf. GRIEVS in Annot. suis ad h. l.

fumitur tertia persona singulari. יָסַד ex forma יָסַד coll. §. XLVI, I. obs. 1. β. N. et §. XLI, III. obs. 3. Gram. DANZ. cui si terminatio pluralis, ut apud Ebraeos, ׀ adiicitur, patach sub כ manet (§. XXII, IV, 3. β.), et sic est אֲכַרְוּ *peribunt*. Iam vero quaeritur, utrum vox haec in futuro, an vero potius optatiue per praesens coniunctiui exprimi debeat? Non desunt, quibus placet posterius; **) maiori autem iure alii ***) eligunt prius, in quorum numerum etiam referendus est SEB. SCHMIDIVS l. c. Ex eius enim sententia hoc cohaerentiae textus, quam supra ostendimus, est commodius, et videtur etiam nimis durum, si Iudaei captiui eiusmodi votum vel execrationem *pereant dii vestri*, in faciem Chaldaeis dixissent. Licet enim iure istud facere potuissent, status tamen eorum vix istud permittebat. Sed tentati a Chaldaeis modeste dicere potuerunt, non possumus a Iehouah, Deo vero, viuo, desciscere ad eos vestros Deos, quos Dominus tandem aboliturus est. Insuper cum CALVINO aliisque laudatus SCHMIDIVS putat, in hoc Futuro contineri prophetiam de diis Chaldaeorum, quod scilicet innuatur, futurum esse, ut, quando destrueretur regnum Babylonicum, dii etiam eius perirent.

§. XV.

Promissum supra datum si exacte persolvere debeo, hoc restat, ut comina Ieremiae Chaldaicum iam explicatum a falsis interpretum interpunctionibus vindicem. Observandum nimirum est, quod vox 𐤏𐤃𐤁𐤀 ab omnibus, quos

*) v. g. IOH. GOTTL. CARP-
ZOVIVS in Crit. sacr. P. I. Cap. V.
Sect. VIII. p. 276. IAC. RAVP-
PIVS in Commentar. synoptico ad
h. l. p. 63o. SANCTIVS ad h. l.
Vulgata et CASTALIONIS Verf.
latin. aliiq.

***) IVNIVS et TREMELLIVS,
VATABLVS, aliique conf.
MATTH. POLVS in Synopsi cri-
ticorum. Vol. III. pag. 730. edit.
Francof.

quos vidi, interpretibus in nominativo exponatur. Atque haec est causa, cur pronomen הָאֵלִים in fine versus obuium haud parum negotii illis fecerit. Diuersas enim circa relationem huius vocis amplectuntur sententias, quas mox in hoc §. indicabo, et in sequentibus §§. diiudicabo. Possunt vero discrepantes eorum sententiae ad quatuor classes reduci. In *primam classem* referendi sunt illi, qui pronomen nostrum plane omittunt. *). Ad *classem secundam* pertinent, qui supplementum quoddam ad pronomen illud in subsidium vocant. **). In *tertia classe* sunt, qui transpositionem pronominis nostri admittunt. ***). Et in *quarta tandem classe* isti veniunt, qui pronomen istud cum praecedentibus nominibus substantiuis combinare solent. * * *).

§. XVI.

*) Sic praeter DEODATVM aliosque etiam b. LUTHERVS noster verit, illi dii qui coelum --- peribunt, siue, *die Götter so den Himmel und die Erde nicht gemacht haben, müssen verdilget werden von der Erden und unter dem Himmel.*

**) v. g. GEORG. CHRISTO. DACHSELIVS in Bibliis accentuatis ad h. l. in Part. poster. p. 251. IOH. HENR. MICHAELIS in Notis Codici sacr. adiectis ad h. l. quibus placet versio sequens, *dii qui coelum et terram non fecerunt, peribunt e terra et ex locis subter coelis, illi ipsi inquam pereant*, ita vt emphatica reassumptio subiecti sit; et qui accentus hanc expositionem iuuare asserunt.

***). Diuerso modo transpositio pronominis admittitur, tum ab iis, qui pronomini nostro post vocem וְכָכָה locum suum adsignant h. m.

dii qui - - fecerunt, hi pereant e terra etc. v. g. versio *Genevensium*, quae etiam placuit S.E.E. SCHMIDIO, nisi quod maioris perspicuitatis gratia interponere voluerit *inquam* h. m. *dii qui - - fecerunt, hi inquam pereant etc.* l. c. p. 417. tum a *Vulgato*, qui pronomen illud post vocem וְכָכָה collocat h. m. *dii qui - - pereant de terra et de his qui sub coelo sunt.*

*) v. g. Belgae, Pagninus, Piscator, LXX. CARPZOVIVS in Crit. sacr. p. 267. IAC. RAVIVS in Comment. Synopt. ad h. l. p. 630. isto tamen discrimine, vt alii pronomen nostrum cum voce proxime praecedenti וְכָכָה coniungant h. m. *sub coelis hisce*, alii vero pronomen illud ad terram et coelum simul referant, vt quasi porrecta manuvates coelum terranique monstrasset, et dixisset, *peribunt ex hac terra et sub his coelis.*

§. XVI.

In versione a nobis suppeditata pronomen non abundabat, non superflue erat positum. Cum igitur, ex aurea illa b. DANZII nostri hypothese, *) aegerime in pleonasmum prorsus otiosum consentiendum sit; omnes reliquae versiones praefrendae sunt isti, in qua secundum primam sententiam pronomen אלה plane abundaret. Insuper quoque versio ista impingit contra Axioma I. accentuationis **) dum *Sakepho* in אלהים maior tribueretur vis quam *albnachbo*. Sed et versiones ex reliquis tribus sententiis provenientes genuinae accentuum indoli ad vnum omnes repugnant. Sic enim sententia eorum, qui ad classem secundam pertinent, praefrenda quidem est illis, quae combinationem pronominis אלה cum praecedente nomine substantiuo שמא aut cum שמא et מארעא simul admittunt; non tamen satis conuenit accentuum hic positorum consecutioni. Nam secundum versionem isti sententiae respondentem haec accentuum consecutio esse deberet:

בְּדִבְרֵי הַמֶּלֶךְ רַחֲמֵי אֱלֹהִים אֱלֹהֵי שְׁמֵי מֶלֶךְ

לא עברו יאברו מארעא ומן חיות שמא אלהי
Quae cum in Bibliis sac. non deprehendatur; ista etiam versio secundae sententiae respondens accentibus in Codice sacro adhibitis repugnat.

§. XVII.

Et sic etiam duae residuae sententiae ob aliquam, quae illas premit, inconuenientiam admitti commode nequeunt. Quod enim ad transpositionem in tertia sententia

*) Conf. eius Synopsis Interpretis Ebraico-Chald. §. CLXVII. lin. 27. in fin.

**) Conf. I. H. MICHAELIS

gründl. Vnterr. von den Accentib. §. XIX. p. 15. H. DAV. MICHAELIS Anfangs Gr. der Hebräisch. accent. §. XXVI. p. 15.

adstantiam generatim attinet, non negamus quidem in vniuersum omnem vocis vnius vel plurium traiectionem: *) attamen apud Ebraeos et Chaldaeos, qui ordinem constructionis naturalem amant, sine summa necessitate eandem assumere non debemus. Adeoque ambae versiones transpositionem admittentes, et ad tertiam classem pertinentes, nostrae versioni postponendae sunt. Insuper etiam utraque earum impingit contra Axioma III. accentuationis, **) dum Athnacho minor tribueretur dignitas, quam Sakepho in voce להוּם. In specie autem secundum istam versionem, quae pronomini אלה post vocem עברו locum suum assignauit, vocum et accentuum series esse deberet talis:

כִּרְנָה | תִּאֲמַרְנָה | לְהוּם ||| אֱלֹהִים || דִּי־שְׁמִיָּהּ | וְאַרְקָהּ |

לֹא־עָבְרוּ ||| אֱלֹהִים | יִאֲבָדוּ | מֵאַרְעָהּ | וּמִן־תַּחֲתֵי־שְׁמִיָּהּ: |||

vel, si vel maxime in versu hac ratione duabus tantum propositionibus constante, post subiectum secundae propositionis demum extraordinarie adhibere velimus Athnachum, talis:

כִּרְנָה | תִּאֲמַרְנָה | לְהוּם ||| אֱלֹהִיָּהּ || דִּי־שְׁמִיָּהּ | וְאַרְקָהּ |

לֹא־עָבְרוּ ||| אֱלֹהִים | יִאֲבָדוּ מֵאַרְעָהּ | וּמִן־תַּחֲתֵי־שְׁמִיָּהּ: |||

Secundum eam autem versionem, in qua pronomem nostrum post vocem מֵאַרְעָה collocatur, sequens esset verborum et accentuum ordo:

כִּרְנָה | תִּאֲמַרְנָה | לְהוּם ||| אֱלֹהִים || דִּי־שְׁמִיָּהּ | וְאַרְקָהּ | לֹא־עָבְרוּ | וְיִאֲבָדוּ מֵאַרְעָהּ || וּמִן־אֱלֹהִים |

תַּחֲתֵי־שְׁמִיָּהּ: |||

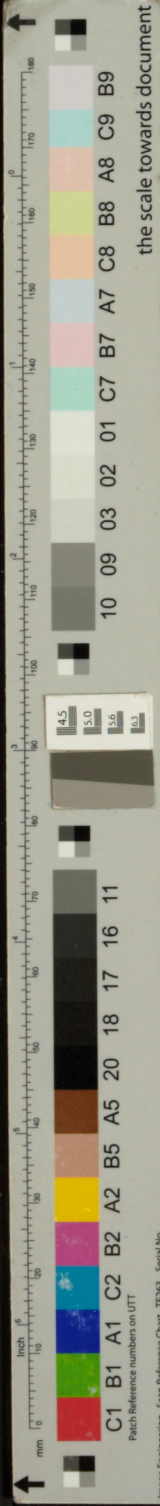
§. XVIII.

Restat nunc examen quartae sententiae, secundum quam

*) Conf. §. CXV. Interpr. Danz. et GLASSIUS in Philolog. sacr. Lib. IV. Traët. II. Obs. 23. seqq. p. 1247. sqq.

**) Conf. 1. HENR. MICHAELIS

in gründlicher Unterrichts von den accentibus profaïcis et metricis. p. 13. 1. DAV. MICHAELIS Anfangs Gründe der Hebräïschen accentuation §. XXVI. p. 15.

the scale towards document

inde rationem, cur Chaldaice conscripta sit,
ersionem hic suppeditatam vindicem, ipsius
ationem addam; atque fallas tandem eius
remoueam.

IX.
paraphrastes comma nostrum esse epistolam
solum in Babylonia missam putauit, ideo
atione expressit, דנה פרשן אגרתה דשלח
ירמיה נביא דות שאם סמי גלותה די ב
לכון עממיא דאתון ביניהון פלחו לטעותא
תיכונן וכרין תימרון טעון דאתון פלחין להון
צורח אנון מן שמיא לא יכלין לאחחא מטר
יכלין לצמחא פרוין אנון ופלחיתון ייברו מא
hoc est exemplar epistolae, quam misit Ie-
ad resduos seniores captiui populi in Babylonia
dixerunt vobis populi inter quos estis, colite
rael; ita respondeatis et dicatis illis, idola,
sunt idola in quibus non est utilitas vlla, de
deducere pluuiam, et ex terra non possunt
s; ipsa et cultores eorum peribunt e terra et
cis infra coelos hosce existentibus. Et hac in
que sequuntur R. SALOMO BEN MELECH*) et

commentario eius
licitur, ad h. l.
d voces דנה
scribit אגרת
היא ששלח
וגלותו בגלות
לכשרים ארס
אומרים להם
זרה ומה שא
להם שהוא אזורה לישראל
גם כן בלשון ארמי כרי שלא
לחלוק בפסוק שיהיה הציו
עברי וחציו ארמי ואמר להם
כמם כר פעמים יבוא כן כמם
כמו שנמצא בעזרה וכן אמרין
להם את על פי שכרוב יבוא
כנן; i. e. epistola ista fuit, quam
misit Ieremias ad Iechoniam (re-
gem).